

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

<p>Szerkesztőség: hova a lap szellemi részét illető minden küldemény intézendő N.-Péterfia utca 348 szám.</p>	<p>Megjelen havonként háromszor, 5-én, 15-én és 25-én egy, illetőleg másfél iven. Előfizetési ár egész évre 4 frt., félévre 2 frt., Hirdetések díja: 100 szóig 1 frt., 200 szóig 2 frt., a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr. harmadiknál 70 kr. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.</p>	<p>Kiadó hivatal: hova a lap anyagi dolgaira vonatkozó minden közlemény és küldemény intézendő. Fűvészkert utca 1080.</p>
--	--	--

A magyarhoni reformált főiskolák.

Tekintsünk először is a jogi szakra. A közelebbi mult iskolai évben egyik ref. főiskolában a jogi szakban volt összesen 29 jogász, ezek közül 9 református, 10 katolikus, 7 izraelita, 3 lutheránus. — No már 9 ref. jogászáért ugyan érdemes-e jogakadémiát tartani? Épen nem. Egy másik főiskolában pedig volt összesen 42 jogász, s ennek hat rendes jogtanár, míg a gymnasium 1-ső osztályában volt 98 tanuló, a III-dik osztályban 90, párhuzamos osztályok nélkül! pedig ezeknél volna első sorban alapvető munkára szükség s csak azután jöhetne a biztos emeleti építkezés. Őt ref. jogakadémiára bizony nincs szükség, elég volna egy; s ezt úgy rendezni be, hogy érvényes okleveleket adhasson, tudori s egyéb vizsgákra ne kellene az illetőknek Budapestre menni, hol aztán némely vizsgáló tanárok gyakran megbosszulják a vizsgázókat, hogy másutt tanultak, nem nekik fizették a tandíjját. — Minthogy tovább a tudományok a társas lényekhez tartoznak, köztök a forgalom élénkítésére a bölcsészeti szakok szolgálnak, mert ezek azok, melyek a többi szakoknak kiváló tudományos jellemet kölcsönöznek, ezért hangsúlyozzák a mivelt külföldön: mennél nagyobb az összeköttetés, a viszony a bölcsészeti szak s a többi szakok közt, annál élénkebb a főiskola tudományos jelleme. Már most nézzünk a mi ref. főiskoláinkra, van-e azokban valódi bölcsészeti szak? nincs. A debreczeni főiskola mult évi értesítőjében ott áll a bölcsészeti szak, nézzük miből áll ez: 1-ső félévben: általános nevelés- és tanítástan, hetenkint 3 órán; 2-dik félévben tanítási módszertan, hetenkint 3 órán. Tovább 1-ső félévben a rendszeres bölcsészetből: alpbölcsészet és ismerettan, hetenkint 3 órán, ó-kori bölcsészettörténelem hetenkint 4 órán; 2-dik félévben: erkölcsstan és izléstan hetenkint 3 órán, közép és ujkori bölcsészettörténelem, hetenkint 4 órán. Ennyi az egész a kötelezett, tehát a valódi tantárgyakból, a többi akadémiai s gymnasiumi hét tanár által előadva nem kötelezett, special kollégium, olyan mellékes, mint a csemege az ebédnél. Tehát a kötelezett

tantárgyak óramennyisége a bölcsészeti szakban tiz; mi egy rendes tanári működés mennyiségének felel meg, tehát a bölcsészeti szakban működik csupán egy rendes tanár, s ez aztán bölcsészeti szak? Ez épen olyan, mintha néhány házikóból álló falucska magát városnak, sőt fővárosnak adná ki, mert a mi egy főváros az országban, az egy igazi bölcsészeti szak egy főiskolában. — A kolozsvári egyetemen a bölcsészeti szakban rendes tanár van 20, ezenkívül a rendkívüli és magán tanárok; a budapesti s külföldi egyetemeken még jóval több. — Már most ezekhez mérve van-e a mi főiskoláinkban valódi bölcsészeti szak? nincs, pedig mint a mivelt külföldön bölcsen hangsúlyozzák: facultas philosophiae nniversitas scientiarum, a bölcsészeti szak, a tudományegyetem, a főiskola, melyben bölcsészet, történelem, természettudományok, nyelvészet stb. adatnak elő. Már most ha bölcsészeti szakunk nincs, van-e igazi főiskolánk? Aligha! Így a bölcsészet is az összezsufolás miatt csak gyengén lehet képviselve, a debreczeni főiskolai értesítőben is látható ez, erkölcsstan és izléstan hetenkint 3 órán, már most az erkölcsstanra egy vagy két óra esik? nagyon kevés ez igen nagy fontosságú tudományra nézve, erre legalább is heti négy óra kellene. Az angol azt tartja, hogy a jog a morálnak csak alkalmazása, ezért a joghallgatóknak, sőt a londoni egyetemen az orvos növendékeknek is, vizsgáznok kell a bölcsészeti erkölcsstanból; igen helyesen.

De sajnos, hogy a bölcsészet, e kiváló tudomány Magyarország legelső főiskolájában, a budapesti egyetemen is nagyon elhagyott, árva állapotban sinlődik. — Itt mint egyetlen rendes bölcsészettanár egy 1822 óta tanárkodó, tehát 61-dik éves tanár egy 82 éves piarista szerzetes működik. Igen, mert a róm. kath. főpapság, melynek befolyása alatt áll még mindig, mint látható, a budapesti egyetem, a bölcsészettől, e legszabadabb, legbehatóbb tudománytól fél s ezért szorítja azt egy elaggott hive, egy piarista szerzetes kezére. Itt megemlítem, hogy ezen szerzetes bölcsészettanár ez évben megindult Magyar filozofiai szemlében irt üres, csevegő irmodorban egy ily feltűnő

czimü értekezést: A filozofálás akadályai Magyarországon; ez olyan, mintha Bach vagy Schmerling irt volna egy politikai értekezést ily czim alatt: Az alkotmányosság akadályai Magyarországon. — Az is feltűnő dolog, hogy hazánkban egyetlen bölcsészeti folyóirat ez évben indult meg — a fentebb jelzett — két protestáns gymnasiumi tanár szerkesztése alatt. Ime így áll a bölcsészet, e legkiválóbb tudomány Magyarországon; pedig hogy a nemzetek köznevelődése érdekében mily rendkívüli fontosságú az, lássunk egy igen figyelemre méltó idézetet. A világra szóló francia folyóirat a *Revue des deux Mondes* 1880. május 15. füzetében van egy értekezés Fouillé Alfréd-től ily czim alatt: *La reforme de l'enseignement philosophique*. Ebben írja: „A bölcsészet a democatianak nyilvános vallása s megvalljuk, nem nagy bizalmat helyeznénk egy bölcsészet nélküli köztársaság jövőjébe. Ha pap (klérus) és király együtt mennek, e kettőnek is, bölcsészettnek és polgárnak egymáshoz közelednie, együtt kell mennie. Röviden, iskolai reformjainknak lényege, különösen egy democratia nézve, mint a mienk, a bölcsészeti szellem kifejlesztése, mely előmozdítja egyszermind a művészet, a tudományok, a morál, a politika fejlődését.“

Ez rendkívül nagy érdekü figyelmeztetés reánk magyar protestánsokra nézve, midőn látjuk, épen bölcsészeti szempontból, hogy a budapesti egyetem még mindig róm. kath. befolyás, hatalom alatt áll, ez a kiáltó szó hozánk, hogy ezen befolyás, hatalom ellen tényleg protestáljunk, vagy is tettelesen oda működünk, hogy egy szabad bölcsészeti szak a református központban Debreczenben létesüljön. Ez csak egyesült erővel, az öt ref. egyházkerület erélyes közreműködésével lenne létesíthető, ez lenne az összejövendő ref. konventnek legfontosabb, nem csak felekezeti, de magyar nemzeti létünket leginkább érdeklő, jövőnket biztosító, örök emlékű intézkedése. Felekezeti létünket biztosító, mert tudjuk, hogy a róm. kath. főpapság körében, egy Pozsonyban létesítendő róm. kath. egyetem ügyében erélyes mozgalom indult meg, az eredmény biztos; nemzeti létünket biztosító, mert igen bölcsen mondta J. Simon Thiers alatt Franciaországban közoktatási miniszter:*) *Le peuple, qui a les meilleurs ecoles est le premier peuple, s'il ne l'est aujourd'hui, il le sera demain,* az a nemzet, melynek legjobb főiskolái vannak, az a legelső nemzet, ha nem az ma, a lesz holnap, ez a szent igazság!

Tehát felekezetünk, nemzetünk érdekében teremtő erővel munkára, ha élni akarunk.

Bihari Imre.

*) Itt mint igen figyelemre méltót megemlítem, hogy Franciaországban a vallásügy nincs mint nálunk a közoktatásügygel összekötve, ott az illető tisztán közoktatási miniszter, tehát nemcsak katolikus, hanem más vallású is lehet; a hetvenes évek-

A prot. papság dotációja.

(Folytatás.)

Még jó, a hol a természetbeni dotáció pénzben teljesítetik, a mi ugyan eddigelé csak igen kevés egyházban történt. Bár itt a pap, a közvetlen fizetés ódiúmanak nagy részét csak úgy viseli, de nem érzi legalább egyszersmind a természetbeni dotációnak anyagi kárait. Mert az a különben is szerény dotáció, a mely már maga is számos egyházban valóságos attentátum a szükséges papi tekintély ellen, — nem ritkán még sokszorosan rosszabbá válik a természetbeni fizetés rendszere mellett a gyakorlatban az által, hogy igen sok esetben a nép mindent elkövet arra, hogy azt a mennyiségileg silány dotációt minőségileg is minél selejtesebbé tegye.

Nem szólok itt most népünknek azon józan részéről, a kik a vallási és erkölcsi dolgokat kellőleg méltányolni tudják, és ezeknek személyesítőjét a lelkészt minden tekintetben az ő hivatásával járó tiszteletben részesítik. Az ily népen ezen ténye által nem csak lelkipásztorát becsüli, de különösen saját erkölcsi színvonalát jelöli meg. — De fájdalom, vannak népünk közt oly elemek, a kiknél a vallási és erkölcsi érzék igen gyenge. Nagyon természetes aztán, hogy az ily nép ebbeli gyarlóságának kellemetlenségeit legelső sorban és legjobban lelkészével érezteti. Az ilyen nép fizeti aztán belhivatalnokait szemétbuzával, rostaaljjal és provokálja ezáltal a legodiozusabb kenyérgérdést.

Azt mondhatná talán valaki, hogy nem opportunus dolog a népnek fentebb előadott hibáit kitergetni, s a jobb izlés és a szükséges diszkreczió, — a mi különösen egyházi ügyekben mindig szem előtt tartandó — sok hibás dolognak takargatását megköveteli. Igaz, elfogadom ezen tételt, — de csak bizonyos fokig. — Mert a hibák takargatása csak addig indokolt, a míg azok csakugyan takargathatók, s takargatva is orvosolhatók; de mikor az illető hibák minden takargatás daczára is már nyilvánvalókká lettek, sőt épen e takargatás által felbátorítva napról-napra nőnek: az ily hibákat tovább is leplezgetni olyan struczmadár politika, a mit semmiféle logikával indokolni nem lehet.

A dotációnak jelen czélszerűtlen módzata mellett a lelkész nem ritkán jön oly kritikus helyzetbe, hogy kénytelen összetűzni azon néppel, a kit a szeretet, a béke és szelidség erényeire kell oktatnia.

Lehet-e az ilyen lelkész valóban lelkipásztor? — És ugyan mi történik akkor, ha ő engedékeny? Először is fizetésének egy része oda vész, — másodsor rontja az illető egyház dotációját utódaira nézve is, — a mit pedig a felső egyházi hatóságok sem engedhetnek meg, — és harmadszor rontja az illető népet erkölcsileg az által, hogy a nem fizetéssel összefonódva lenni szokott vallás és erkölcsellenes tendenciákat ez uton felbátorítja. És mégis a lelkésznek a legtöbb esetben engednie kell. Azoknak a károsodásoknak egyes eseteiről, a miket itt is tünni kénytelen, a felsőbb egyházi hatóság legnagyobb részt tudomással sem bir. Neki

ben Vaddington egy protestáns volt oktatásügyi miniszter, míg nálunk minthogy vallás és oktatásügy összekötve, azonosítva vannak, csak katolikus lehet közoktatási miniszter, ez aztán felekezeti egyenjoguság!

B. I.

utóljára is a néppel és a néptől kell élnie, tehát már ezen helyzeténél fogva, de meg hivatásának természete folytán is kerüli az összeütközést, s a nép által ellene intézett erkölcsi és anyagi támadásokat, mint egyházának oly kényes természetű házi ügyeit tekinti, melyeket a világ előtt óvatosan rejtegetnie kell.

Igy lesz aztán a lelkész a nép önkényének kiszolgáltva.

De a papi fizetés jelenlegi módozatából származó bajok itt még nem érik végüket. Az ezen módozattal járó viszályok már nem csak a lelkész személyét, nem csak az egyes egyházakat, de magát a prot. egyház egyetemét is megtámadják. A fizetések beszédénél, magukra hagyott gyenge egyházi közegek ellen intézett botor támadások féktelensége, már annyira ment, hogy a nép nem egy helyen, s nem ritkán tömegesen fanatikus izgatók prédájává lesz. Ha jól vizsgáljuk az eseményeket és azok indokait, az utóbbi időben vidékenként oly nagy mértékben keletkezett nazarénus felekezetnek — egyik — a papi fizetés czimén megindított izgatás adott létet. Mert legnagyobbbrészt a prot. egyházak azok, a honnan ujonczait ezen felekezet nyeri. — És vajon hasznára válik-e az átalánosságban a vallástársadalmi érdekeknek, ha ily vallás- és erkölcsellenes indokokból lép ki a nép egyházából és alakít új felekezetet? És továbbá, előnyös-e az a magyarság érdekében, ha az erős prot. magyar egyházakat, melyek a nemzeti érdekek előnyére oly nagy és régi politikai súlylyal bírnak, így gyengülni, megoszlan, szétmállani engedjük? Bizonyára nem. — Semmi szín alatt nem.

(Folyt. köv.)

Felelet „Az egyházmegyéek gyám- és nyugdíj-intézetei érdekében“ irott cikksorozatra.

(Vége.)

Ennyit a második kérdésre. Mert miután Pótor ur a harmadik érvelésemre semmi észrevételt nem tett, sőt az elvküzdelmet és szóharcot váratlan hirtelenséggel befejezve, egy sajtóságos fordulattal a 24-dik számban már egy, az eddigi vita keretén kívül álló egészen új kérdést allított fel: e különben is hosszúra nyult cikket, figyelmet fárasztó fölösleges szóáradattal, még hosszabbra nyujtani nem akarom.

De ha azt a harmadik, egészen új kérdést csakugyan az „Egy pár közérdekű elvi kérdés“ szülte vita folyamán látta jónak kitüzni P. ur: nem tehetem, hogy ez alkalommal némi megjegyzésekkel azt is ne kísérem.

„A hivatalból itéletileg végelmozdított lelkész után hivatalba lépett és kegyeletétét feltétlenül fizetni köteles lelkész, a kegyeletét javadalmát kinek fizesse?“ Ezt kérdezi P. ur s felel rá ekképen: „az itéletileg véglegesen elmozdított lelkész családjának, mert hiszen „a büntelen család többnyire a legnagyobb szükségben nyomorog,“ tehát „számíthat a testvéri támogatásra,“ sőt mennyiben „mindegyik lelkész mint a gyámpénztárhozi jogosultság, úgy a kegyeletét által is nem magát, hanem családját biztosítja, az ilyen végelmozdított lelkész nője és gyermekei, nem csak kegyeletévi javadalmat követelhetnek, de követelhetik, hogy a gyámpénztár

évi osztalékaiban is a több jogosultakkal egyformán részesíttessenek.“

Sajnálom, hogy e részben sem érthetek egyet P. urral. Mert bármennyire fáj is látni azt, hogy „a büntelen család többnyire a legnagyobb szükségben nyomorog,“ ez maga még nem elegendő ok arra nézve, hogy gyámintézeti szabályzatunkat a gyámintézet világos kárára megváltoztassuk. — A hivatalból végkép elmozdított részvényes után hivatalba lépett lelkész, a gyámintézeti pénztárnak köteles fizetni a kegyeletét javadalmát.

A biztosító intézetek kiválóan anyagias irányzatú intézetek és mégis, ha az életbiztosítást tett családfő, — holott befizetései által legtöbbször „nem magát, hanem családját biztosítja“ — öngyilkosságot követ el, nem fizetik ki a kedvezményezett részére a biztosított tőkét; mikép kívánhatni tehát egy erkölcsi testülettől, minő a lelkészi gyámintézet is, hogy egy erkölcsi öngyilkosságot elkövetett, ugyanazért testéről lemetszett fekélyes tagját, akár közvetlenül, akár családját útján közvetve, oly tetemes segélyben részesítsen, minő a csonka- és kegyeletévi javadalom? Hiszen az ilynemű anyagi támogatással a bünt elmozdítani vagy legalább legyezni látszanék, holott neki a nagy apostol e szabait kell venni gondolóra: „a mi tisztességes, a mi becsületes, a mi tiszta, a mi tetsző, a mi jóhírű és ha van valami erény, és ha van valami dicséret.“

Az Isten igazsága irgalommal van párosulva, és mégis megbünteti az Ur az apák álnokságát harmad- és negyediglen: helyén van tehát, hogy a bűnös családfő családjával együtt lakoljon, hogy így látva azoknak, kikről ő Isten és világ előtt számolni tartozik, büntelen létükre is nyomorgatását, sokszorosán érezze büne büntetését, s a megjobbulásra annál inkább fölindittassék; helyén van gyámintézeti alapszabályainknak ekként hangzó 11. pontja: „Véglegesen elmozdított részvényes, személyes segélyre soha nem számolhat; holta után azonban örökösei a segélyzendők közé felvételnek.“

A fentebbi kérdésből kifolyólag azt a kérdést teszi fel továbbá P. ur: „Hát az erkölcsi tetszhalálból felébredt lelkész fizessen-e kegyeletévi jövedelmet?“

A „véglegesen elmozdítás“ kifejezés, kizárja ugyan az elmozdított lelkésznek lelkészi hivatalra jutását, s erre nézve az „erkölcsi tetszhalál“ nem találó hasonlítás: de ha — bár helytelenül — „a hivatalból itéletileg végelmozdított lelkész“ alatt hivatalból egyidőre büntetésül elmozdított lelkészt értett volna P. ur, a fölvetett kérdésre talán nem alaptalanul adom azt válaszul: miután már egyszer fizetett kegyeletétét, ismét hivatalba jutásakor nem tartozik azzal.

Végezetre: hogy minden eddigi állításait, okoskodásait egy tollvonással megsemmisítse P. ur, a 25-dik számban magát, a kegyeletévi statutumot megtámadva, azt szeretetlennek, sőt igazságtalannak deklarálva, annak eltörlésével egy egészen új rendszabályzat életbe léptetését javasolja.

Kegyeletévi szabályzatunk kicsinylése, sőt halálra ítélésére és az új javaslatra vonatkozólag legjobb felelet lenne talán az agyonhallgatás; de mert P. ur azt gondolhatná, hogy csak szorultság esetében vettem elő a kisegítő eszközt, azt sem hagyom minden szó nélkül.

Midőn mi az ujonnan belépő lelkészt, akár egyes lelkészi özvegy és árvák, akár az egyetemessé gyámintézet

részére kegyeletév kiadására kötelezzük, habár amaz özvegy és árvák egy nem kortársnak, a belépett ifju lelkész nem barátjának, hanem egy idősebb lelkésznek valának is hátramaradottjai: nem tűnik itt ki a testvéri szeretet? és igazságtalan ez? Hiszen mi „együtt munkálkodó szolgák, egy test és egy lélek vagyunk, miképen a mi hivatalunknak egy reménységére is hivattattunk.“ Egymás terhét hordoznunk kell, hogy betölthessük a Krisztus törvényét. Nekünk, különösen nekünk jól kell tenni mindennel, „kiváltképen a a hitnek — mennyivel inkább a hivataltársnak — cselédeivel.“ És ha ezt tesszük, a belépő ifju lelkészszel is ezt tétetjük; ha az „atyafüi szeretetet nem elegyítjük meg személyválogatással“: nem ez-é az igazi testvéri, sőt krisztusi szeretet? és nem a tiszta osztó igazság eljárása-é ez? A mit tett az ifju lelkész egy idősebbnek családjával, ugyanazt teszi majd az övével egy később belépendő utód; a milyen mértékkel ő mért, olyannal mérnek neki is.

Nagy meggondatlanság azért „szeretetlenülieknek“ bélyegezni a kegyeletévi statutumot megalkotó lelkész-elődöket, és hasonlítani azon „vétkes, könnyelmű szülékhez, kik a gyermekekre uézó örökséget tetemes adóssággal megterhelték.“ Azért, hogy a szerzett vagyona némi teher is nehezül; azért, hogy az alkalmas helyre okszerűen elültetett gyümölcstermő fát koronként gondozni kell: nem méltánylandó-e a szülei bölcs előrelátás és szorgalmas munkálkodás? nem méltánylandó-e sokkal inkább, mintha adósság ugyan nem marad, gondozás nem szükségeltetik; ámde oly pozitív vagyona, oly jelentékeny örökség sincsen, melyhez képest a teher elenyésző csekélység?

Na de lássuk a Pótor ur kegyeletévi tervezetét!

„Mindenik egyházmegye saját jó belátása szerint határozza el, hogy egy lelkészi özvegyet és árváit mennyi kegyeleti összeg illeti. A meghatározott összeg „kegyeleti adó“ czímen vettessék ki az egyházmegye összes lelkészeire annyiszor, a hány lelkész-haláleset egy év alatt előfordul. Ha a lelkész örökös nélkül halna el, a kegyeleti adó ez esetben is kivettessék és a bejött összeg a gyámpénztárt illesse. A más egyházmegyéből beköltözött lelkész első évi fizetésének felét a gyámpénztárba tartozik befizetni.“

Tehát mindenik lelkész fizessen, lelkész halálesete alkalmával vagy az özvegy és árvák, vagy a gyámintézet részére kegyeleti adót. (Hát ha lemondás vagy végkép elmozdítás folytán jó üresedésbe valamelyik lelkészi állomás, akkor nem történik fizetés?) Ez P. ur nézete szerint: „a jelenleg érvényben levő rendszabálynál czélszerűbb és igazságosabb lenne.“ Holott épen ellenkezőleg áll a dolog.

Sokkal czélszerűtlenebb lenne. Ma egy-egy haláleset alkalmával, egy-egy lelkész fizeti a kegyeletévi járandóságot az özvegy- s árva családnak, legtöbbször a jövedelem hasonló fele részében, a gyámintézetnek készpénzül. Ezt az illető örökösök hiánytalanul és ideje korán megkapják, — pedig „bis dat, qui cito dat;“ — mig ha minden lelkész fizetné annyiszor a mennyiszor a kegyeletévi adót, ez későn, hiányosan és sokaktól csak beperlés útján folya be. Ma a gyámintézet részére nincs egyéb fizetni való, mint a hatos kamat, — az egyesektől koronként fizetendő kegyeletévi járandóságot ide nem értve, — és mégis minden évben vannak kisebb-nagyobb számmal hátralékosok: mennyivel inkább lennének a fizetni köteles összegnek szinte még egyszer annyira szaporodtakor? S aztán nem czélszerűbb, nem meg-

nyugtatóbb-e attól a kegyeletévi tartozástól egyszer mindenkorra — habár egy erős érvágással is — megmenekülni, mint az egész életen keresztül hordozni annak zaklató terhét, apránkénti ugyan, de folytonos vérvesztéséget szenvedni? Mert ne vélje P. ur, hogy ha a kegyeletév kiadása — némely ifju, de már családot alkotott lelkészt az eladósodás örvénye felé terel: az a tekintélyes összegre felnövekedendő évi rendszeres adózás még több lelkészt ne meritene adósságba.

De a P. ur tervezete szerinti szabályzat valóban igazságtalan is lenne. Hogyan kívánhatni, hogy a kik a kegyeletévi járandóságot már befizették, — pedig a nagyobb rész befizette, a más egyházmegyéből beköltöző lelkész is tartozniék befizetni, a kegyeleti adót azok is fizessék? Ha pedig nem fizetnék, az a mostan jelentékeny kegyeletév legalább egy pár évtizedig nem lenne egyéb, mint százalmas morzsalékja a könyöradománynak, egy-két hulladék a gazdag terítékü asztalról, néhány csepp az irgalom tengeréből, és ez által meg a kegyeletévre jogosultak ellenébe követtetnék el a legkiáltóbb igazságtalanság.

Nem is gondolom, hogy komoly szándékból lépett volna fel P. ur kegyeletévi tervezetével. De ha abból lépett is: nyugodtan lehetünk tőle. Halva született eszme az. „Holt-nak pedig holt a barátja.“

Kiss Lajos,
csaholczi ref. lelképászor.

Levelezés.

Gyula, okt. 15.

Nagytiszteletü szerkesztő ur!

Mezőtúrról Öcsödön, Szent-Andráson, Szentesen és H. M. Vásárhelyen keresztül Gyulára értem s 15-dike délelőttjét itt töltöttem s mondhatom, hogy ezen napot életem egyik legszebb, legörvendetesebb napjai közé fogom számítani. Már maga az, hogy a jó gyulai nép isteni tisztelet után azonnal mintegy processió megindult a lelkészi lak felé s hozta oda a nagybecskerekiek számára kegyes adományát önkényt, minden felszólítás nélkül, és pedig 121 frtot — igen felemelő hatással volt lelkemre; de a mi a legnagyobb örömet adta, az mindenesetre az volt, hogy eszméim közül hármát itt láttam testet öltetni, s így csak erősebb hitem lett, hogy ezen eszmék megvalósíthatók s eredményök áldást adó lesz egyházunkra nézve. Röviden közlöm e három eszmémet.

Első volt, hibeinknél az áldozatkészséget annyira kifejteni, hogy azok nemes adománya önkényt hulljon minden rázás nélkül oda, a hol szükség van, következőleg az egyház szükségéire.

Ezen eszmém megtestesülését itt látom. Itt hull önkényt a nemes adomány oda, a hol szükség mutatkozik. — Az egyház ugyanis alig kezdte meg a templom javítását — minden kivétel nélkül, mert hiszen volt reá fedezet — már egymást érték a lelkésznél a javításra adott önkénytes adományok, mik annyira felszaporodtak s hihető, hogy annyira felfognak szaporodni, hogy az önkénytes adományok fedezik a templom javítási költséget. — Aztán, a mint én e mai napon előadtam a templomban, a nagybecskerekiek elhagyott állapotát, azonnal 121 frtot hoztak hozzám, ugy

hogy ezt látva azt határoztuk el az illető lelkész ural, „ne rázzuk azt a fát, mely ugy is hull!”

Ime az önkéntes adakozás megtestesülése.

Második eszmém volt — mely tulajdonkép Kovács Albert egykori kedves tanárom eszméje — „alapokat, minél több alapokat teremteni.” Ezen eszmémet is itt látom megtestesülve. Itt van 16 alap már, különböző czélokra, s mind a legvilágosabban, legtisztábban átlátható módon kezelve. Igazán boldog egy egyház, hol ennyi alap van, de különösen boldog lelkész, ki ilyen alapokkal bővülködő egyházba jut, s nem adhat elég hálát azon lelkésznek, ki ilyeneket hagyott számára.

Harmadik eszmém volt s ez azt hiszem, hogy csak enyim — teremteni egy lelkész fizetésemelési alapot, melynek kamatai felét a lelkész huzza, fele pedig a tőkéhez csatoltassék, s így legyen ez egy folyton növekvő s a lelkésznek mindig több és több jövedelmet adó tőke.

Ezt pedig azért látnám szükségesnek, mert nálunk még a legtöbb jövedelemmel bíró lelkészi állomások sem olyanok, melyeknél már jobbat nem lehetne kívánni; legtöbbje azonban olyan, a melynél jobb jövedelem felette igen kívánatos lenne. Ilyen alapok teremtésével a lelkészi fizetés mindenütt emelhető lenne, s ezen folytonos emelés megszüntetne egy igen abnormis állapotot is, s ez az, hogy mig minden pályán — ha hűségesen működik valaki — számot tarthat előbbmenésre s fizetésemelésre, addig egyedül a ref. papság az, mely sem előbbmenetelre, sem fizetésemelésre nem számíthat; 25 éves korában — bármint szolgált, ép annyi a fizetése, mint 85 éves korában, — legalább legtöbb esetben. Ezen abnormis állapotot is eltünteti a fizetésemelési alap.

Ezen eszmémet is Gyulán láttam megtestesülve. Egy ritka egyházas, buzgó kántor (csaknem hallatlan) tett 1000 frt alapítványt e célra, mely rendeltetését hiven betölti. „Lelkész fizetés emelési alap, minden egyházban jöjjön el a te országod!” Tegyük erre nézve valamit, szeretett lelkész-társaim, mely ha nekünk nem terem is elég rózsát, de utódainknak bizony sok édes boldogságot s erős munka kedvet fog adni.

Szalay József.

Templom szentelési ünnepély Makón.

1882. Nov. 5.

Makón, az ugynevezett Szt. László téren (körülbelől 3 holdnyi térség, a ref. egyház birtokában) 1876. augusztus 27-kén, nagy tömegben gyültek össze a ref. egyház hivei, népgyűlés volt összehíva.

Az egyik lelkész, megnyitván a gyűlést, előadta, hogy itt az ideje határozni a felett: hozzákezdjünk-e az új templom építéséhez, melyről már 1801-ben mint igen kívánatos dologról emlékeznek meg az egyház jegyzőkönyvei, s mit 1822. óta mindig jobban-jobban sürgettek, az egyháztanács intézkedései. Távol volt beszédéből minden frázis, vagy captatio benevolentiae. Azt akarta tisztán kivenni: van-e őszinte elhatározás az egyház tagjainál e szent mű elkezdéséhez? S ezt meg is tudta, és várakozásában nem csalódott.

Egymásután szólaltak fel, az építésre buzdító egyháztagok, s az elnök, harsogó „éljenek” által kísérvé, teljes

meghatottsággal mondta ki a népgyűlés egyhangu határozatát, mely szerint, az új templom építése, a nép egyező akaratából, még az említett év folyamán elkezdendő.

Erre a másik lelkész is felszólalt, köszönetet mondva e szép egyetértéssel hozott lelkes határozatért, szavait így végezte: „kalapot emelek e nép előtt” (s ezt meg is tette), mire ismét általános helyeslés és éljenzés következett.

Igy tanácskozott a makói ref. gyülekezet, Isten szabad ege alatt, a fentjelzett időben. S tanácskozását gyorsan követték a tettek.

1876. nov. 5-kén nagy ünnepélyességgel lett megtartva az alapkö letétele. Az építés elkezdésekor nem volt több készpénzünk, mint az az ezer forinton felül befolyt adomány, mit az alapkö letételekor a hivek összeadtak.

Ezután folyt az építkezés, lassan bár, de megszakítás nélkül. Egyszer mégis pauzálnunk kellett t. i.: 1879. tavaszán, a Szegedet sújtott katasztrófa miatt, mert akkor minden mester ember és napszámos oda tódult.

A folyó évi nov. 5-kén pedig, az alapkö letételének 6-dik évi fordulóján, megengedte Isten érnünk azt a felejt-hetetlen napot, a midőn egyházkerületünk szeretve tisztelt főpásztora jelenlétében és közreműködésével, a nevezett (újvárosi) templom, buzgó könyörgések, beszédek és a sákrementomok kiszolgáltatása közben felszentelve, az az: megnyitva és az isteni tiszteletnek átadva lett.

Ünnepélyünknek a szép (mondhatni tavaszi) napok is kedveztek. Nov. 4-kén érkezett hozzánk Révész Bálint püspök ur, szeretett esperesünk, Szabó János ur társaságában Szeged felől. A Maros hidjánál a tisztelgők serege várakozott reá, kiknek nevében Pozsonyi F. polgármester (r. kath.) fejezte ki a város örömét e látogatás felett, s kívánt hosszú s boldog életet a főpásztornak, ki erre szokott és mindenkit megnyerő ékesszólásával válaszolva, a kocsik hosszú sora berobogott a városba.

Délután a püspök ur, a helybeli és vidékről érkezett lelkészekről kísérvé, kikocsizott az új templom megszemlélésére. Mindennel meg volt elégedve, különösen az Ur asztala, szószék és papi szék művészi kivitelü szépsége, általában az egész templom csinosága megtetszett neki. És mivel a főpásztor jöttének hírére oly közönség gyűlt össze hamarjában, mely a templomot csaknem megtöltötte, püspök ur rövid megható beszédet intézett az Ur asztala mellől a jelenlevőkhöz, mely szónoklata sokakat könnyekre fakasztott; majd azt rendelte, hogy énekeljük el a 179. dicséret 10-ik versét, mit aztán nagy örömmel és lelkesedéssel zengedeztek a jelenvoltak, az orgonát teljesen pótló u. n. amerikai harmonium, s a jó szavu kántor vezetése mellett. Kijövet pedig a harangok is meghuzattak, egyenkint és összesen, s a Seltenhofér soproni harangöntő által készített s D. moll accordot adó, 4 harang kellemes hangzása, mindenkinek megnyerte tetszését.

Nov. 5-kén reggel, özlött a nép, az új templomba. Az isteni tisztelet 9 órakor vette kezdetét. Ott volt Csanádmege, s a város tisztikara, nagyszámu intelligentia, s annyi nép, hogy csak harmada fért be a templomba. Így tehát a szabad ég alatt is kellett isteni tiszteletet tartani.

A megnyitó imát a szokott buzgósággal és hatással tartotta püspök ur; az egyházi beszédet Szeremlei Sámuel h.-m.-vásárhelyi lelkész, a keresztelési beszédet Miklovicz Bálint; az Urvacsorai ágendát Szabó János esperes; a be-

záró imát helybeli lelkész Szöllösi Antal; a szabadban pedig virágokkal diszitett szószékről beszélt a néphez Garzó Gyula gyomai lelkész. A templomban felvett textus Neh. VIII. 5—10.; a szabadban: Ján. IV. 19—25. volt.

Nincs rá szükség, hogy az itt szerepelt egyházi szóno-
kokról dicsériádot zengedezzek. Mindegyiknél, a szív teljes-
ségéből szólott a száj, s az ő meghatott szívökből átplántálva
lett a meghatottság az egész hallgatóságra is.

Az istenitisztelet délután 1 órakor érte végét, s 2
órákor az egyház által adott 100 teritékü ebéd kezdődött a
Kaszinó dísztermében. Volt köszöntő elég, amint szokott
lenni.

A mi örömünk csaknem teljes volt; csaknem, mert fáj-
dalommal észleltük világi főbb uraink távol maradását. Sem
fő, sem segédgondnokunk, sem több nagyhirű, s az egyházi
téren vezérszerepet vivő fő uraink nem szerencséltek ben-
nünket, általunk óhajtvá várt megjelenésökkel. Mennyire
másképen van ez evangélikus testvéreinknél!? No de ne
rekrimináljunk.

Még a templomról álljon itt: hogy ez nem nagy ugyan,
de igen izletes alkotás. A homlokzaton van 3 nagy ajtaja és
oszlopcsarnoka. Légyonat benne nem lehet, a szószékbe a
templom kiugrását képező helyiségből kell felmenni. Itt a
lelkésznek levéltár gyanánt használható szobácskája is van,
honnan egyenesen a katedrába léphet. Szóval: a confort és
csinosság volt szem előtt tartva mindenben.

A templom és az új papilak (6 szobából) 80,000 frtba
került a makói ref. gyülekezetnek, s mindezt 6 év alatt
horta, adakozta össze, egyháza és vallása iránti szerelméből.

—s.

Az ágostai hitvallásu egyházközség alakulása Debreczenben.

Szokatlan kép tárult fel előttünk mult vasárnap a fő-
iskolai imateremben. — Ott, hol vagy egy theologiai tanár,
vagy egy felsőbb tanuló szokott állani, a templomi szószék-
ken, ott most egy ifju ágost. hitv. lelkész atyánkfia hirdette
az igét s lenn a tanulók egyszerű csoportja helyett, nőkből
és férfiakból álló gyülekezet hallgatta az ige predikáltatá-
sát, bár természetesen, a hallgatóság közül nem hiányzott
a tanuló sereg sem, mely templomában látni akarta a ven-
déggyülekezet előtte szokatlan isteni tisztelete módját.

Féltizenegykor elkezdődvén a kultus, a lelkész felol-
vasta az ezen vasárnapra, a szentháromság utáni 23-dik
vasárnapra rendelt perikopát (Máté 22: 15—22), majd azu-
tán a szószékből predikált Filippi 3: 17—21 fölött, felhíván
a szentigék értelmében gyülekezetét, hogy keressen ma-
gának vezetőt vándorutján, ki nem lehet más,
mint a megfeszített, de feltámadott Jézus
Krisztus. A gyülekezet kezdődő egyházi életében mást
nem követhet, mint Jézus Krisztust. Isteni tisztelet végez-
tével urvacsoacsztást hirdetve, kérte a hitszónok, hogy
délután a debreczeni lutheránus leányegyház tagjai gyülje-
nek össze a főiskolai kis tanácsteremben, önálló egyházzá
alakulandó át. Az imateremben tartott isteni tiszteletet az
uri szent vacsora kiosztása rekesztette be, melyben a 600
főre menő gyülekezetből mintegy 64-en részesültek.

Az isteni tiszteletet Czékus Gyula segédlelkész
végezte.

A délután tartott közgyűlésen az elnöki tisztelet végez-
ték: Lichtenstein József a hegyaljai evang. esperesség fel-
ügyelője és Bartholomeidesz János főesperes; jelenvolt Ze-
lenka Pál miskolczi evang. lelkész, a tiszai egyházkerület
főjegyzője. A Fözgyűlés legelsőben is kimondotta az egyház-
község tényleges megalakulását s ez a kerületi egyházható-
sághoz terjesztetik fel megerősítés végett.

2. Egy köszönő irat küldetik a helybeli reformált egy-
házhoz azon testvéries szívességért, melyet eddig minden-
kor tanusított az által, hogy az ágost. hitv. evangélikusokat
kebelébe fogadta volt.

3. Egy missiói lelkészi állomás szerveztetett, arra
600 frt évi fizetés és lakás mellett Czékus Gyula rozsnyói
segédlelkész választatott meg egyhangulag.

4. A községi egyházhatóság ideiglenesen megalakult:
felügyelőül egyhangulag Possert János, gondnokká Konrád
János választattak meg. A presbyterium pedig 24 tagból
alakított meg; ez ügynek tovább vitele és fejlesztése
ezen egyházhatóság kezeibe tétetett le.

L.

(Vége köv.)

T Á R C Z A

A francia egyházszónoklat a reformátorok korában.

— V e g u i e r u t á n . —

Közli: Szondy Géza.

(Folytatás.)

De lássuk most már minő hatást gyakorol a reformáció
szónoklata reánk a szellem és forma tekintetéből? Mi e prediká-
cióknak jelleme eredetöknek első századában? azaz minő alap-
ból indulnak ki és másrésről minő azoknak irodalmi jellege,
minő elrendezése (dispositio) és irálya?

A mult századig a protestáns egyházban, különösen a theo-
logiai értekezésekben, homiletikákban a predikációt általában
„a c t i o”-nak nevezték. — Ez nagyon találó elnevezés és
a mostani használatra is alkalmazható. — A reformátorok
korában (miképen ma is ugy kellene lenni) a predikáció
nem volt csupán szóközi gyakorlat vagy elméleti oktatás
és tudós értekezés; hanem egy szent actio, egy tett volt
az; azaz egyik embernek erőfeszítése, hogy a másik emberre
hasson; az egyik ember lelkiismeretének küzdelme a másik em-
ber lelkiismeretével. A 16-dik század reformátorainak prediká-
cióiról lehet e szót „a c t i o” a szó legnemesebb, és legvalódibb
értelmében elmondani, de általában ez a protestáns szónoklat va-
lódí jelleme.

Midőn a 16-dik század reformátorainak szóközi működését
az „actio” szóval kívánom jellemezni, nem azt értem ez alatt,
hogy reájuk nézve sokszor a predikáció a legnagyobb merészség
ténye volt, bár részökről szónoklani gyakran annyi volt, mint ki-
tenni magokat minden veszélynek, sőt a halálnak is. Nem azokat
a veszélyeket veszem én tekintetbe, melyekkel Fárel és Viret
drámai jelenetekben oly gazdag életrajza annyira bővölködék,

hiszen ők minden pillanatban életökkel játszottak; sem Kálvin hősiességét nem tekintem, melynek egyik szép jelenete volt az, midőn a fensőbb hatóság tilalma ellenére is szónoklani merészkedék a fellázadt s csaknem feldühödt nép előtt, mely őt másnap csakugyan száműzésre ítélte; egészen más, mély evangyéliumi és protestáns szempontból állítom, hogy a reformátorok predikációja nem volt egyéb, mint „actio.” Istennek ez igaz emberei a lelkiismerethez beszéltek. A legnagyobb erőfeszítést tették meg a legszentebb cél érdekében, a lelkek megtéréséért, az élet fegyelmezéséért. Szónoklatuk harez volt a véték és romlottság ellen, az igazság és szentség érdekében. Nem az volt gondjuk, hogy jól beszéljenek, a beszéd reájok nézve csak eszköz, csak mód, fegyver volt, — az ő gondjuk abban öszpontosult, hogy a lelkeket az evangyélium irányához ragadják. A reformáció ez a célja napnál világosabb és ismert mindenek előtt. A Genfiiek egyszer tanácsot kértek Viktor apáttól, a ki azt felelte nekik: „Ti reformálni akarjátok az egyházat, erre igazságtok van, valóban szükség van mind a tudomány, mind az erkölcsök tekintetében. De hogyan tudátok ti reformálni, ti, a kik magatok difformes vagytok. Ha predikátoraitok lesznek, azok olyan reformációt hoznak be nálatok, mely a ti bűneiteket megbünteti; a mi reátok nézve kellemetlen lesz.”

Hogy mily nagy mértékben látható ez az erkölcsi, kizárólag vallási jelleg a reformátorok műveiben azt nem lehet eléggé hiven jellemezni. Nekik csak egy szenvedélyök volt, hogy tudniillik megszabadítsák a lelkeket a babonától és büntől és az üdvre az igazságra vezessék. Céljuk nem valami elvont dogmatikai eszme megteremtése volt. Az eszme magában mit sem ér, ha az életben meg nem testesül. Az ő feladatuk mindenek felett az vala, hogy szentekké, minden áldozatra kész vértanukká tegyék az embereket, hogy Isten népévé változzanak a népek, kiirtatván szivökből a babona és erkölcstelenség. Csak egy nagy és határozott eszményök volt nekik, melyre törekedtek: Isten dicsőítése.

És hogy a kebleket, midőn megragadják — egyttal felül is emelhessek a földi érdekeken s mintegy felmagasztalják, égfelé ösztönözhessek, e végre ellenállhatlan erőre, egy rettenetes emeltyüre volt szükség; és e célra szolgált ama mélységes tudomány, az elővégzet tana, (a praedestinatio).

Ne süssük le, mint a nagy tömeg szokta — szemeinket a reformáció e nagy hittételének pusztá hallatára. A póriasan gondolkodó azt mondja e hittételre: ez a fatum dogmája; a halálnak tudománya. De a történelem tényekkel felel és azt mondja, hogy ez az élet és szabadság tudománya, mely szenteket és vértanukat teremtett és képezett.

Itt egy nagy félreértés van, pedig ezt elenyésztetni nagyon egyszerű dolog. Nem kell ugyanis megállani a hitelv külső alakjánál, de be kell hatolni annak szellemébe.

A dogmatikai alak (formula) mindenkor gyűlöletes, mikép minden oly (formula) alak gyűlölt szokott lenni előttünk, mely szabadságunkat fenyegeti. Egészen más a belső mély értelem, ugy a mint az a reformáció szivéből származik melegen, élön. Így tekintve az elővégzet nem egyéb, mint az embernek Istentől áthatása; nem egyéb mint az erkölcsi lénynek elborítása ama magasságos hatalom által; Istennek immanens felszabadító felsége, ellentétben az egyházi uralom külső és elnyomó fenségével. Az életnek minden körülményeiben Isten szólit bennünket, keres, hív és ő az a ki gondolatainkat sugallja. Sohasem szabadulhatunk tőle, mert ő hatalmával befedezi minket s sziveinkben foglal helyet. — Mi az övéi vagyunk; az ő képére teremtettünk; neki vagyunk szentelve, praedestinálva, hogy az ő munkáját cseleked-

jük. Az ő munkája a mi munkánk, mert ő mibennünk működik; ő az, ki bennünk előidézi a hiány, a szükség érzetét s ki bennünk győzedelmeskedik. Mitől félnénk mi? emberektől, papoktól és hatalmasoktól? Isten az egyedüli ur, Isten van velünk s mi is ő vele. Ha csapás, kin, szenvedések között lelkünk kételkedni kezd, ha kísértet, bűn ostromlása közt erőnk lankad, csüggedez, ő sürget, üldöz és ragad magával. Tényleg, ha kell szent erőszakkal is, de Isten munkáinak mi bennünk és mi általunk mindenkor teljesedni kell. Ime ebben áll a lelkeknek felszabadítása s Istenhez emelése. — Ime ebben áll a lelkiismeret, a szellem, az evangyélium, az Isten kiváló uralma szemben az ember, a papság és az egyház zsarnokságával. Mi mindannyian Istenben és istenei vagyunk mindhalálig.

Ez a hittétel, az elővégzet nagy hitelve kölcsönözte a protestáns szónoklat, különösen a 16. század egyházi szónoklatának azt a feltétlenül szigorú erkölcsi jelleget ugy annyira, hogy méltán ellehet mondani, miszerint az egy tett, egy actio volt.

(Folyt. köv.)

Külföld.

(Vége.)

Van Oosterzee sirja fölött egy igen kedves barátja és kollegája tartotta az első beszédet, mondván többek közt: „Az volt a mi elhunyt barátunknak legnagyobb vágya, hogy a mi Ur Jézus Krisztusunknak követője, tanítványa és hitvallója lehessen, hogy róla nevezetethessék egyedül; ezt ő mindenekfelett álló dolognak tekintette. Én ezt nem hallomásból mondom, hanem bátran biznyságot teszek róla, mint a ki sok éven át igen bizalmas viszonyban állottam a mi nagyrabecsült és szeretett barátunkkal. Nem kevesebb, mint negyvenhét évig állottam oldala mellett, voltam vele érülközésben, dolgoztam és küzdöttem vele együtt, tehát olyan ismeretségben voltam vele, a minővel halandó halandó társával lehet. Hogy követhesse, szolgálhassa és vallhassa az Ur Jézus Krisztust, mint egyedüli Urát és Idvezítőjét, hogy szolgálhassa és magasztalhassa őt nagy lelki ajándékaival és tehetségeivel: ez volt utolsó órájáig az ő legnagyobb dicsősége, gyönyöre, öröme és vágyódása.” Beszélt azután az elhunytak a Krisztus egyházában szakadatlan munkálkodásáról s az általa még tervezett munkákról, azon odaadásáról, hogy védelmezze a keresztyén igazságot s hogy előmozdítsa a keresztyén szeretetet és egységet.

Azután Dr. Theesing beszélt Rotterdamból, az elhunyt korábbi gyülekezetének nevében. Nagy csapást szenvedett azon gyülekezet, hogy egy olyan gyöngéd s szerető atyát elvesztett. „De nagy veszteség érte Hollandiát is, mely benne egyik legnagyobb fiát gyászolja; nagy veszteség érte a theologiai tudományt, melyet ő olyan kitünő tehetséggel s oly gyümölcsözőleg fejlesztett, hogy munkálkodásának sikere elhatott a legtávolabbi országokba is; nagy veszteség érte a németalföldi református egyházat, melyben ő mint az evangyélium hirdetője, több mint negyven évig szolgált ezen egyház jövődöbeli vezetőinek képzésére hivatván el, csüggedetlen buzgalommal és ernyedetlen hűséggel működött. De hogy mi volt ő a rotterdami gyülekezetre nézve, melyben most én hirdetem az evangyéliumot, késztetve érzem magamat azt itt nyomatékosan kiemelni. A neki adott ékesszólás ritka erejével ő mindig, rendületlen hűséggel tett

bizonyoságot a legszentebb elvekről. — Nem azért állok itt, hogy magasztaljam őt, tudván, hogy mennyire helytelenítene őt, de bizonyoságot teszek itt arról, hogy mit adott Isten benne a rotterdami gyülekezetnek, melyet nagy lelkiismeretességgel szolgált, és azért vagyok itt, hogy azon gyülekezet nevében köszönetet mondjak Istennek és magasztaljam őt, a miért ily embert adott neki.⁴ Azután még azon nagy áldásról beszélt Dr. Theesing, melyet ő az elhunytal való harmincznégy évi benső ismeretségéből merített.

Ezután az utrechti tanulók, különösen hittanhallgatók s az utrechti egyházközség nevében, melynek Oosterzee tagja volt, tartottak beszédeket a halott koporsója felett. Megemlékeztek róla korábbi tanítványai is s közülök egy beszédet tartván, a másik koszorut helyezett nevében tanárak koporsójára. Két alkalmi költemény elmondása után az elhunyt idősebb fia, utrechti ügyvéd, anyja, testvére és rokonaik nevében köszönetet mondott a jelenlevőknek a részvét sokféle nyilatkozataiért s azon reményének adott kifejezést, hogy Isten trónja előtt találkozni fognak szeretett atyjával.

A gyászünnepély a 89-dik zsoltár hetedik, majd első versének eléneklésével ért véget, mint a mely énekkel kezdte meg predikációját az elhunyt, mikor utóljára felállott Isten igéjét hirdetni az utrechti templomban.

Ennyit mond lényegében a „Catholic Presbyterian“ Oosterzee utolsó napjairól s temetéséről. — Mi, a kik az elhunytat gyakorlati theologiai művéből ismerjük leginkább, vele az életben csak egyszer találkoztunk, Utrechtben saját házában azon fogadtatásból, melyben az átutazó fiatal lelkesjelöltet részeltette, továbbá említett művéből s mindenek felett theologusi hírnevéből következtetve, melyet külföldi vándorutunkban mindenütt egyenlő melegséggel hallottunk emlegettetni, a fentebb elmondottakra is támaszkodva, bátran irhatjuk, hogy az utrechti egyetem nagy tanárának halálában, végtelenül sokat vesztett első sorban a holland református egyház s általában Krisztus egyháza. — Benne egy komolyan gondolkodó fő, egy igaz hívő ember, egy valódi keresztyén távozott el a földön küzdő egyházból, hol ő a harcosok között első sorban állott.

Jellemzésére álljanak még itt a következő sorok, melyeket egy tisztársam volt szives rendelkezésemre bocsátani.

„Oosterzee ifjúkori tanulmányait az utrechti egyetemen végezvén, lekipasztorkodással kezdé meg élete pályáját, több helyeken s különösen szülőhelyén Rotterdamban; azután pedig 1862-től kezdve a theologia tanárává lön s mint ilyen működött élte végéig az utrechti egyetemen. Ő, ki egy predikatori, mint tanári minőségében kiváló elismerésben és becsülésben részesült, úgy volt tekinthető, mint egyik legkimagaslóbb vezérférfia az ujkori orthodoxiának. Theologiai álláspontja ugyanis a jelenkori supranaturalismus volt; — supranaturalisticus volt az, a mennyiben ő úgy tekintette Isten kijelentését, mely különösen Jézus Krisztusban érte el tetőpontját, mint a mi pusztán természeti okok eredményeként meg nem magyarázható; de egyszersmind jelenkori (modern) is volt az, a mennyiben ő korántsem ragaszkodott mozdulatlanul a régihez, de sőt inkább haladni kívánt a korról, s ehhez képest kiinduló pontját nem (miként a régi supranaturalismus tevő) a deisticus,

hanem (a jelenkori evangéliumi theologia szellemének megfelelőleg) a theisticus istenfogalomban találta; Krisztust illetőleg, nem (miként régebben történt), az ő reá vonatkozó tanokat, hanem (mint napjainkban történik) Őt magát, az Ő személyét helyezte előtérbe; és teljes igazságot kívánt adni a kijelentett igazság ethikai jellegének ép úgy, mint metaphysicai és történelmi jellegének. Számos és fontos irodalmi művei a dogmatica, apologetica, bibliai theologia, exegetica és gyakorlati theologia körül forognak s az eredetint kivül, legalább a főbbek, angol és német nyelven is megjelentek. Művei: Keresztyén Hittan, Jézus élete, Christologia, Ujszövetségi Theologia, Gyakorlati Theologia, Bibliai tanulmány Mózes felett, Commentárok Lukács evangélioma és a Pásztori levelek felett (Lauge Bibelwerthjében) és Egyházi beszédek s több részint tudományos, részint gyakorlati irányu iratok.“

— y — s.

Könyvismertetés.

„A nagy-kállói ref. egyház története. Irta Görömbei Péter, n. kállói ev. ref. lelkész. Ára 1 frt. Sárospatak, nyom. Steinfeld Béla, a ref. főiskola betüivel. 1882.“ I—IV. 190 lap, 8-rét.

(Folytatás.)

A XVI-dik századi életéről, úgy a n. kállói egyháznak, mint a f. szabócsi traktusnak keveset tud szerző az a d a t o k h i á n y a m i a t t, azért tehát az egyetemes és hazai egyháztörténelemből vesz hézagpótlékot, a mit én nem is hibáztatok, minthogy könyvét első sorban saját hallgatói számára írta, kiknek ismereteit bővíteni, vallásos buzgalmat nevelni — egyik kitűzött céljához képest — itt is igyekszik.

A XVII. század elején a n. kállói ref. egyházzal azt következteti szerző — 21. lap — hogy népes és elég jó hírű lehetett: minthogy oly jeles papot nyert, mint Milotai Nyilas István, a későbbi püspök. De másrészt a katolicizmus is éledni kezdett; mert az 1605. június 5-diki n. károlyi zsinat arra kéri Bocskayt, hogy ő felsége legyen őre a vallásnak, a pápista papokat pedig tiltsa ki mind Kállóból, mind másunnan, tiszáninnen, tiszántul és Erdélyből. A háborus idők dacára a kállói egyháznak gyarapodnia kelle; mert (1622) oly lelkésze van mint a jeles Margitay Péter a későbbi püspök. Ugyanez időben Mérges István n. kállói kapitány 100 forintot testál az ekklezsiára, minthogy a harangon rajta a neve. A czéhek rendszeren támogatják az egyházat, a belépő mesterek, belépti díjaik $\frac{1}{3}$ -át (2—4 frt) az egyház részére fizetvén a XVII. század elejétől a folyó század közepéig; sőt (1640—1680) urasztali készletekkel is megajándékozták. — II. Rákóczy György szerencsétlen lengyel hadjárata után ellenben, szomorú sors következett úgy Kállóra, mint Szabolcsmegyére. Báthori Zsófia, II. Rákóczy György özvegye, visszabocsátja Kállót I. Lipót kezére, ki alatt 1681. szeptemberben I. Apaffy Mihály foglalja el a várat; de novemberben a király német hadai visszaveszik; 1682. aug. 16—20. I. Apaffy M. ismét elfoglalja; de már 1683. ismét I. Lipótot uralja Kálló s Lipót parancsot ad kállói és tokaji várkapitányainak, hogy a recatholisatiót

erőszakkal folytató Báthori Zsófia és emberei parancsait teljesítsék. Teljesítették is. Körmenyi Péter püspök például megkérte a kállói várkapitányt, hogy a zarándi esperes elragadozott javait adassa vissza. Már ezt előzőleg szomorú állapota lehetett a szabócsi ref. traktusnak, mint ez a nevezett traktus kemecsei gyűléséből, 1674. aug. 3-án kelt kérelmező s panaszló leveleiből kitetszik. — Ezek egyikében általában az egyházak s papság nyomoruságos állapotáról panaszkodnak, Barkóczy István szabócsi főispán előtt és védelmet kérnek tőle; a másikban a szabócsi alispán Nyakas Péter pátrónusok szabadon bocsátásáért esedeznek; szept. 4-én pedig a nevezett alispán panaszolja „megnyomorodott rabságából,“ Ibrányból a szabócsmegyei rendeknek, a beszercei és kéki templomoknak a bujdosók által való kirablását s némelyek megkárosítását. De a baj nem lön orvosolva; mert a panaszos iratok egymást érik a főispánhoz, a rendekhez, a kállói kapitányhoz, az egyházak feldulása, az egyháznak s a nép fölprédálásáról; végre ugyanezért Nógrády Mátyás püspökhöz kétszer ir és követet küld a traktus; de hasztalan, orvoslat nem jő sehonnan. Nagy-Kállót s egyházát talán nem bántották a bujdosó kuruczok, védve levén az a várerősség által; különben 1670—1710. közötti életéről, egy pár lelkésze nevének a följegyzésén kívül semmi adat nem maradt. — Élete aligha békésebb nem volt mint szomszédaié; sőt iskolája is virágzott; mert 1678-ban elfogott scholamesteréről és diákjairól van emlékezet.

B) A megerősödés és szélesebb alapon való szervezkedés korszakát (1710—1800.) ismét politikai és általános egyháztörténelmi bevezetéssel nyitja meg a szerző. Ezeket mellőzve megérintjük, hogy az 1681. (soproni) országos törvénycikkek szerint Nagy-Kálló a particulart helylyé tétetett. 1713—1735. és 1754 óta már anyakönyvei is vannak; sőt ez utóbbi évtől — bár hézagosan — jegyzőkönyvei is. — Egyszersmind az építkezést is megkezdi az egyház; 1710-ben leteszi az új templom alapját. 1738—1740. a templomot újból zsindelyezteteti. — Ettől kezdve meg nem szakad az építkezés, javítás, belső fölszerelés, valamint az egyház részére való adakozás és hagyományozás sem. A tornyot 1732-ben kezdi meg az egyház ügyeit is vezető városi tanács építtetni s föl is emelteti a mennyire engedtetett külön a templomtól. Nagyon magasra nem építhették; a kállói torony így is Bécsbelélt szott, a klérus rabigájában görnyedő kormány fölemelni nem engedé. 1742-ben szilárd anyagból paplakot építettek; 1749-ben oskolamester házát, szemben a deák ifjak 1720-ban épült házokkal.

1751. okt. 16-án felállítják a presbyteriumot is s az átveszi a városi tanácstól egészen az egyház helyi igazgatását. A presbyterium 1765-ben megalkotja az igazgatásra vonatkozó statutumát. Jelesül: 1) Az ekkleziának fő és kisebb kurátorai legyenek. 2) Bizonyos jó törvények szerzessenek, melyek szerint az ekkleziában levő öregekből álló consistoriummal igazgathassák az ekkleziát. U. m. I. Mind a kurátorok, mind az ekkleziá elöljárói Máté V: 16. v.-hez szabják magukat. II. Ne legyenek részegesek, káromkodók, verekedők. III. Templom-kerülőket és más akármiben bűnben leledzőket megintsék, megdorgálják; sőt ha szavokat nem fogadják Krisztus világos parancsolatja szerint,

(Máté XVIII. 15—16.) az ekkleziának bemondják, provokálják és megbüntessék. IV. Lelkipásztorához, kurátorhoz illendő engedelmességgel legyen az ekkleziá minden tagja. V. A perselypénzt a kis kurátor kezelje. VI. Minden a lelkészt, tanítót annak idején, zenebona nélkül fizesse; különben megbüntettetik excessusához képest. VII. Az ekkleziá gyűlés valamikor szükséges, ne halogatódjon. VIII. Az oskolamester által kiállított oskolai bizonyítványok az ekkleziá és a lekipásztor aláírásával is elláttassanak. IX. A konzistoriumi gyűlés az ekkleziá nagy és terhes dolgokban predikátor jelenlétével és akaratával legyen. X. A gyülekezetből kitiltott penitenciázó személyek vasárnaponkint, a kánonok szerint tartsák a bűnbánatot.“

Ez időben az egyháznak Bogáton erdeje van, marhát tart, a kállói határban úgy nev. szállásai jövedelmeznek; segíti a várost is. 1760-ban már ismét az építkezéshez fog; restaurálja a templom belsejét. Majd papjával — Herczegszöllősi István esperessel vizálgodik, de kibékül. 1762-ben pénzt ad a városnak a szállások miatt a Kállay család ellen folytatott perére stb. 1764-ben is még többször tartják az egyháztanácsulást a városházán, iskolában, pap nélkül. 1766-ban a presbyterium a gyermekek iskoláztatása érdekében járja föl a várost. — Ugyanez évben a belhivatalnokokat a kurátorok útján rendeli fizettetni. Szó van a parókhia „Karándi szállásáról is,“ melynek megszgyését elszántották. Majd (1766. július 26.) hogy a presbyterek 24-en legyenek és eskü alatt szolgáljanak. — U. a. decz. 8. adakozásra hívják föl a népet a templom újból fedeleztetése végett; Rozgonyi Pál plebánus pedig ettől Szabolcsmegye által eltiltatja az egyházat. Kocsis István lelkész ez ellen szintén a vármegye előtt tiltakozik s az építést gátló plebánust megbüntettetni kéri; az építést a vármegye 1767. szept. 18. megengedi. Ugyanezen lelkész malomszerzésben segíti egyházát, 153 frttal járulván a vételárhoz. 1767. jan. 26. pedig a nótáriustól elhoztatja az ekkleziá irományait s így teljesen függetleníti egyházát a várostól.

Szomorú jelenségek is merülnek föl ez idő alatt. 1777. máj 11. a vasárnap déleesti templomozás alatt Horti Imre pópista káplán, az orosz pappal bemegy a fiúiskolába, elmocskolja a kisebb gyermekeket tanító deákot és elszedi a gyermekek kis kátéit s magával viszi. Az egyház bepanaszolja a főispán előtt ez esetet; a jelenlevő egri prépost megígéri a visszaküldést; de bizony csak úgy került belőlök vissza 7, hogy utánna küldtek, 2 pedig ott maradt. A türelmi parancs ugyan enyhületet adott s 1782. márcz. 5 óta a ref. pap is bemehetett a vármegye kálvinista rabjaihoz; de ugyanez év máj. 30. urnapján, a Kállay család ügyvéde, a különben kálvinista Szücs György, kihivatja az egyháztanácsból Tormás Mihály kurátort s megparancsolja a földesuraság nevében, hogy a processio alkalmából harangozzanak; majd a városi hadnagyra és tanácsra küld két tisztartó által parancsot: de ezeknek az egyháztanács ellene mond 1783. jun. 10. a türelmi parancsra hivatkozva nem harangoztat. A földesuraság ennek következtében megdémáztatja a pap gabonáját.

(Folyt. köv.)

Különfélék.

Egyházkerületi közgyűlések az egyházi törvények kihirdetése és konventi képviselők választása céljából tartanak: a dunamelléki egyházkerületben nov. 22-én, dunántul nov. 19-én, tiszántul nov. 27-én és tiszáninneni egyházkerületben nov. 28-án Sárospatakon.

Méhteleki egyház Ó Felségétől iskolaépítésre 100 frt segélyt nyert.

Révész Imre emlékre adakoztak: G. Dégenfeld Imre főgondnok 50 frt, Gy. Gábor 1 frt, Vitéz János 1 frt, Ugrán Id. Bölöni Sándor 10 frt, Kállay István 50 kr, Makai István 50 kr, Rózsa János 50 kr, Kovács József 50 kr, A. J. 30 kr, Józsi István 50 kr, N. N. 60 kr, N. N. 50 kr, összeg 65 frt 90 kr, mely az egyházkerületi pénztári hivatalhoz folyt be.

A tűz által megsemmisült emódi ref. egyház segélyezésére eddigelé következő reformált egyházak adakoztak: nagymihályi ref. egyház 100 frt, nemes bikki 10 frt, zsolczai 6 frt, hejő-bábai 5 frt, tiszafüredi 30 frt, pettendi 1 frt, tiszasassai 1 frt, nagy-lábodi 2 frt, nagy-tasi 1 frt, alsóki 9 frt 81 kr, szent-mihályi 2 frt, tiszaroffi 15 frt, szent-györgyi 6 frt 70 kr, méhteleki 1 frt, perbenyiki 3 frt 40 kr, ötvöskónyai 2 frt 95 kr, turi (Erdély) 3 frt 73 kr, ekeli 1 frt, kismarjai 15 frt, es. radványi 7 frt 58 kr, mátészalkai 3 frt 72 kr, margittai 15 frt, tiszakürti 2 frt, Komárom szent-péteri 9 frt 50 kr, tiszavalki 7 frt 58 kr, soponyai 1 frt 65 kr, szathmári 6 frt, duna-radványi 1 frt 33 kr, kun-madarasi 5 frt, lepényi 5 frt, nagy- és kis-keszti 2 frt, kis-bégányi 1 frt, fugyii 4 frt 38 kr, b. főkajári 4 frt, csőzsi 6 frt, angyalosi 4 frt, bábonyi 1 frt 50 kr. Hálás köszönettel az emódi ref. egyház nevében — Horváth Bertalan ref. lelkész, — Thóth Benjamin, gondnok.

Szives figyelembe! Megjelentek: Egyházi törvények az evangéliom szerint reformált magyarországi keresztyén egyházban. Hivatalos kiadás. 8-rét, 108 lap. A reformált egyházkerületek püspökeihez már el is küldettek a példányok, a tiszántuli ref. egyházkerületben pedig az esperes urakhoz. Így egyházi uton a példányok ára: finom velin papíron 50 kr, közönséges velin papíron 40 kr, könyvárúsi uton 70 és 60 kr leendő az ár. A példányok most még innen Debreczenből alulírtánál 50 vagy 40 kr-ával megrendelhetők.

Továbbá tisztelettel jelentem, hogy a debreczeni zsinati két jegyzőkönyv 70 kr-ért (az 1881. évi 40 kr, a folyó évi 30 kr-ral számítva) szintén jelentékeny számban készletben van.

Debreczen, 1882. nov. 13.

Tóth Sámuel.

A ménesgyoroki egyház 1799. február 28-án tétetett anyaegyházzá a Gyulaváriban tartott egyházmegyei gyűlés 8 dik számú végzése által, és így 17 év múlva 100 éves lesz. Most azonban nov. 5-én vasárnap délelőtt 11—12 óráig, az isteni tisztelet végeztével annak emlékére tartatott egy emlékbeszéd és egy kis alkalmi költemény előadása, hogy éppen most volt 50 éve annak, hogy az egyház lelkészi lakul és imaházul szolgáló mostani épületét megvette. Az emlékbeszéd tárgyalta először az imaház felavatása körülményeit, lelkész akkor éppen nem volt, felszentelte az imaházat K o-

csa István aradi lelkész 1832. nov. 4. Az 50 év alatt 8 lelkész volt Gyorokon, u. m. Szemerjai Kovács Sámuel 1833—1841, Kovács József 1841—1848, Kiss János 1848—1849 jan., Vajna Áron levita 1849—1859, Balogh Endre 1859—1871, Kovács József 1871—1872, Rácz János 1873—1874, Rácz Károly 1874—1882. Másodszor az egyház anyagi és szellemi állapotát adta elő. Tétetett az 50 év alatt 12 alapítvány 1282 frtban összesen, ebből vette az egyház 1880-ban a 10 kat. földet 1000 frton, mely most évente 200 frtot jövedelmez; a 20 frt államadó leszámításával 180 frt tiszta jövedelmet ad. Az egyháztagok sok jelét adták buzgóságuknak, 1812-ben iskolai épületül megvettek egy házat 411 frtért, az árát önkéntes kivetés útján hozták össze. Apróbb adományok történtek urasztalára, iskolai könyvtárra stb. Harmadszor előadatott, hogy az 50 év alatt esküdtött 250 házaspár, született 702 gyermek, meghalt 674 egyén. Az 50 év alatti szaporulat tehát 28, és így egy szülött sem jut egy évre. — De bizonyos is, hogy e vidéken nem szaporodik a magyar faj, sőt határozottan pusztul. — A gyoroki kis egyházban az 1832-ben létezett 40 családszám ma sem növekedett, a lélekszám 207; nő 103, fi 104. — Született 1882 ben eddigelé 8, meghalt 3. A mostani évvel megnyíló másik 50 év tehát kedvezőbb statisztikai kilátások közt nyílik meg. Óhajtható is, hogy ez a magyarság és protestántizmus ör- és végháza gyarapodjék mind anyagilag, mind szellemileg, — legyen itt nyilvánosan is kifejezve a hála az egyházmegye és egyházkerület atyáskodó hü gondviseléseért! — Rácz Károly lelkész.

Megjelentek: Emlékbeszéd Kallós Lajos jogtanár, magyar tud. akad. levelező tag felett. Irta s a debreczeni jogász önképző-kör 1882. évi október hó 1-jén tartott közgyűlésén felolvasta Némethy Károly joghallgató. Ára 20 kr. A tiszta jövedelem az önképző-kör alaptökéjének gyarapítására fordítatik. Debreczen, 1882. 8-ad rét 19 lap.

Ezen mű nem csak az írónak szép lelkületéről s tanítványi hálás érzelméről tanuskodik, hanem bizonyosságot tesz a törekvésről, tanulmányozási nemes hajlamról és a körülmények és viszonyok helyes megítélési tehetségéről, melyek az ifju munkást jellemzik.

A magyarhoni reformáció bölcselmi történelme. Irta Rácz Károly, a ménesgyoroki ref. egyház lelképásztora. Arad, 1882. 8-rét I—VIII. 196 lap. Ára 1 frt 25 kr. Egyházi irodalmunk ezen nemes törekvésü fáradszón munkásának művét — ki szellemi tőkék mellett évek óta minden anyagi erejét, szerény jövedelmét is feláldozta prot. egyházi irodalmunk emelésére — a legmelegebben ajánljuk a pártolásra.

Tartalom: A magyarhoni ref. főiskolák. — A prot. papság dotációja. — Felelet „Az egyházmegyék gyám- és nyugdíjintézetei érdekében“ irott cikksorozatra. — Levelezés. — Templomszentelési ünnepély Makón. — Az ágostai hitvallásu egyházközösség alakulása Debreczenben. — Tárca. — Külföld. — Könyvismertetés. — Különfélék.

Felelős szerkesztő: Tóth Sámuel. Szerkesztő társak:

Békési Gyula, Géresi Kálmán.